

สนธิสัญญาระหว่างประเทศ
ว่าด้วยทรัพยากรพันธุกรรมพืช
เพื่ออาหารและเกษตรกรรม

บทวิเคราะห์ และข้อเสนอแนะ
สำหรับประเทศไทย

วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ
BIOTHAI

วัตถุประสงค์ของสนธิสัญญา

- อนุรักษ์และใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน
- แบ่งปันผลประโยชน์อย่างเป็นธรรมและเท่าเทียม
- เพื่อเกษตรกรรมที่ยั่งยืนและความมั่นคงทางอาหาร

ทั้งนี้โดยเชื่อมโยงกับ อนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ (CBD) และ องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO)

ความเป็นมาและเบื้องหลัง(1)

- 1960s - 1970s ประเทศในยุโรปส่วนใหญ่นำเข้ากฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืช (PVP) เข้ามาใช้เพื่อคุ้มครองบริษัทเมล็ดพันธุ์ และนักปรับปรุงพันธุ์พืช
- กลาง 1970s ประเทศกำลังพัฒนาเรียกร้องสิทธิและความเป็นเจ้าของทรัพยากรพันธุกรรม เช่น
 - รัฐบาลเอธิโอเปียประกาศห้ามการนำเข้าเมล็ดพันธุ์จากเพื่อนนอกประเทศเมื่อปี 1977
 - คำประกาศของประชาคมนักวิทยาศาสตร์แอฟริกัน AAASA เมื่อปี 1978
 - ทำติของรัฐบาลอินโดนีเซียเมื่อปี 1978

Law of the seed, 1983

ความเป็นมาและเบื้องหลัง(2)

- ต้น 1980s ประเทศกำลังพัฒนาวิพากษ์วิจารณ์บทบาทของ IBPGR และ การจัดตั้งธนาคารเชื้อพันธุ์ 127 แห่งทั่วโลกว่าเป็นการเคลื่อนย้ายพันธุกรรมอย่างไม่เท่าเทียม ทั้งนี้เนื่องจาก
 - 63.8 % อยู่ในประเทศอุตสาหกรรม
 - 13.4 % อยู่ในประเทศกำลังพัฒนา
 - 22.8 % อยู่ในสถาบันวิจัยการเกษตร (IARCs)
- ปี 1981 ประเทศโลกที่สามได้เสนอต่อการประชุมของ FAO ครั้งที่ 21 ให้ดำเนินการจัดประชุมเพื่อกำหนดกติกาเรื่องทรัพยากรพันธุกรรมเป็นครั้งแรก

Law of the seed, 1983

ความเป็นมาและเบื้องหลัง(3)

- 1983 มติของที่ประชุมใหญ่ FAO ที่ 8/83 ได้ตกลงให้มี “สัตยาบันระหว่างประเทศว่าด้วยทรัพยากรพันธุกรรมพืช” (IUPGR) โดยถือว่าทรัพยากรพันธุกรรมเป็น “มรดกร่วมกันของมวลมนุษยชาติ”
- 1989 เพิ่มหลักการ “สิทธิเกษตรกร” และ ขยายความว่า “การเข้าถึงโดยเสรี” ไม่ได้หมายความว่า “การเข้าถึงโดยไม่ต้องเสียค่าตอบแทน”
- 1994 FAO เข้าไปดูแลกรอบกติกากี่ยวกับการแลกเปลี่ยนพันธุกรรม(MTA)ของ IARCs

สาระสำคัญของสนธิสัญญา(1)

หัวใจสำคัญของสนธิสัญญาคือการสร้างระบบการแลกเปลี่ยนทรัพยากรพันธุกรรมเพื่อเป็นหลักฐานว่าการวิจัยเพื่อปรับปรุงพันธุ์พืช โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายใต้ระบบของ CGIAR/IARCs จะดำเนินต่อไปได้

สาระสำคัญของสนธิสัญญา(2)

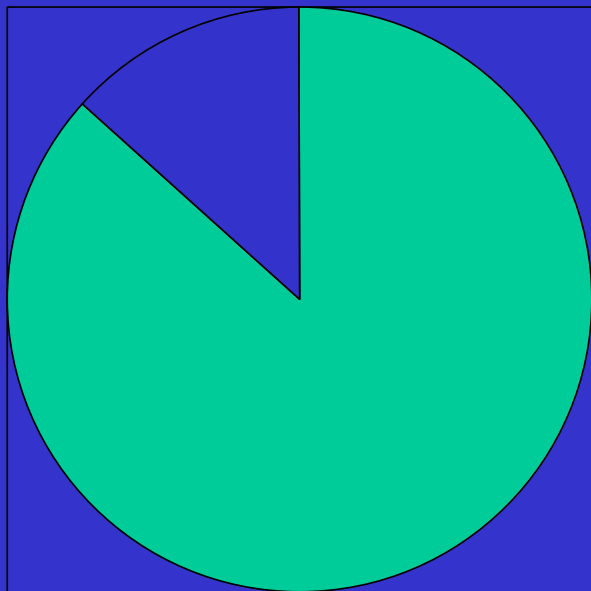
โดยจัดความสัมพันธ์และถ่วงดุลย์ของสิทธิและบทบาทของ

- สถาบันวิจัยการเกษตรระหว่างประเทศ (IARCs) ภายใต้การบริหารของ CGIAR
- ธุรกิจเมล็ดพันธุ์ และอุตสาหกรรมวิทยาศาสตร์ชีวภาพ (Life Science Industry)
- เกษตรกรและชุมชนท้องถิ่น

ภูมิหลังของ CGIAR/IARCs(1)

- สถาบันวิจัยการเกษตรระหว่างประเทศส่วนใหญ่ตั้งขึ้นในยุคสงครามเย็น โดยเหตุผลทางเศรษฐกิจและการเมือง
- ทิศทางการดำเนินการของสถาบันฯ ทั้ง 16 แห่ง อยู่ภายใต้การดูแลของคณะที่ปรึกษาการวิจัยการเกษตรระหว่างประเทศ(CGIAR) ซึ่งถูกผลักดันให้เกิดขึ้นโดยธนาคารโลกเมื่อปี 1971
- งบประมาณการวิจัยทั้งหมดรวมกัน \$ 330 ล้าน/ปี

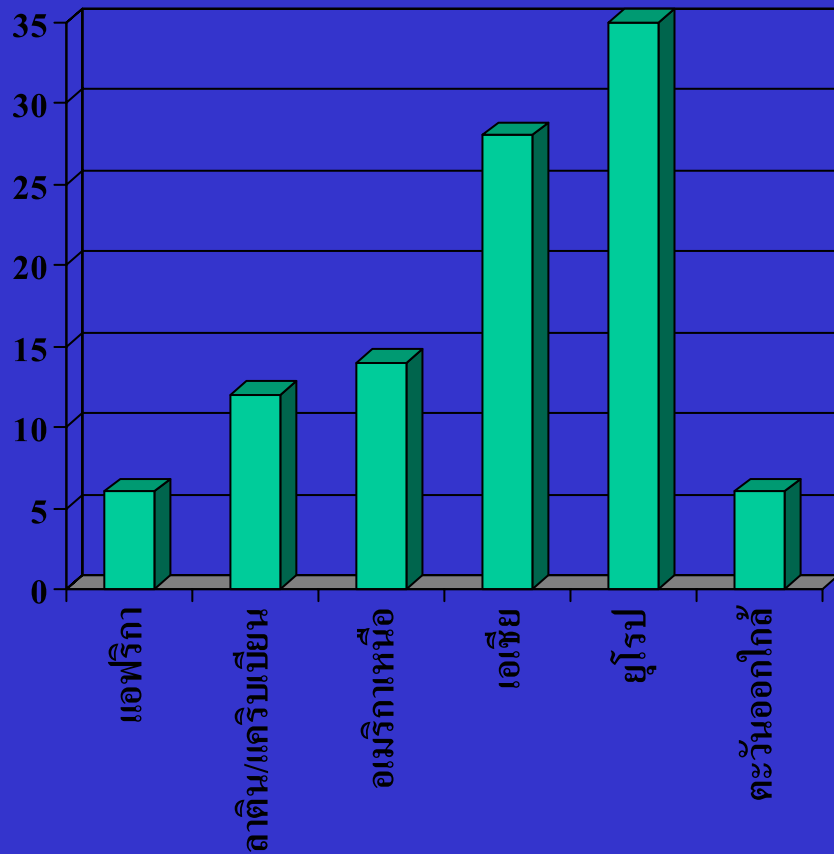
ภูมิหลังของ CGIAR/IARCs(2)

ทิศทางและการบริหารงานของสถาบันวิจัยการเกษตรระหว่างประเทศอยู่ภายใต้อิทธิพลของสังคมอุตสาหกรรม

- 14 คนจาก 16 คนของผู้อำนวยการมาจากประเทศอุตสาหกรรม
- 39 คนจาก 45 คนของกรรมการ CGIAR/IARCs และผู้อำนวยการมาจากประเทศอุตสาหกรรม

ธนาคารเชื้อพันธุ์ของCGIAR/อื่น

- ธนาคารเชื้อพันธุ์ 1,308 แห่ง
- จำนวน 5,554,505 ตัวอย่างพันธุ์
- เชื้อพันธุ์ในระบบของ CGIAR 593,1919 ตัวอย่างพันธุ์

กราฟแสดงสัดส่วนจำนวนตัวอย่างพันธุ์พืชที่เก็บไว้ในธนาคาร
พันธุ์กรรมในภูมิภาคต่างๆทั่วโลก

ข้อวิจารณ์ต่อบทบาทของIARCs

บทบาทสำคัญในการปรับปรุงพันธุ์ที่เน้นการเพิ่มผลผลิตต่อไร่/พืชเชิงเดี่ยว/พึ่งพาปัจจัยการผลิตจากภายนอก แม้จะทำให้ผลผลิตพืชหลักเพิ่มขึ้น แต่ฐานทรัพยากรเสื่อมโทรมลง ส่งผลให้เกิด

- การสูญหายของพันธุกรรมพืช
- อาหารจากไร่นาลดลง
- ความยั่งยืนของระบบเกษตรกรรมระยะยาว

อนาคตของ IARCs

การสิ้นสุดของสงครามเย็น การขยายตัวของการค้าโลก และ
บทบาทของอุตสาหกรรมวิทยาศาสตร์ชีวภาพ(Life Science
Industry) ที่เติบโตอย่างรวดเร็ว ทำให้ IARCs มีสถานภาพที่
ต้องเปลี่ยนแปลง

- การสนับสนุนเงินทุนที่ลดลง
- ทิศทางการวิจัยที่ให้ความสำคัญกับการค้ามากขึ้น
- มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับบรรษัทขนาดใหญ่
- การควบคุมจาก FAO และประชาคมโลก

ธุรกิจเมล็ดพันธุ์และอุตสาหกรรมฯ(1)

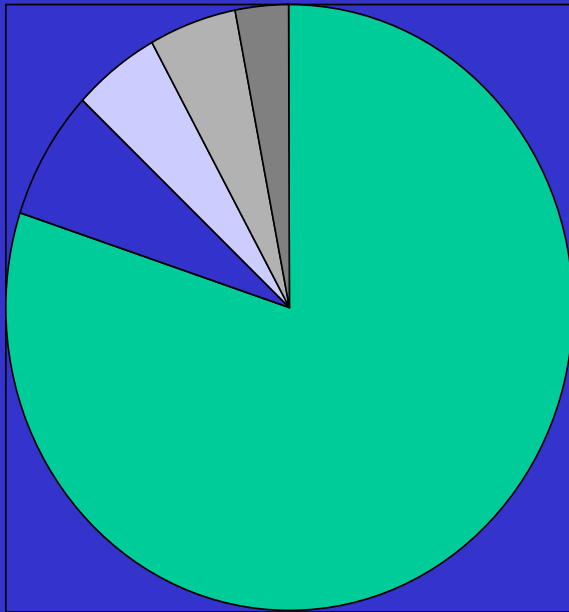
- ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีชีวภาพทำให้เกิดอุตสาหกรรมวิทยาศาสตร์ชีวภาพซึ่งรวมอุตสาหกรรม อาหาร ยา เคมี การเกษตร และเมล็ดพันธุ์เข้าด้วยกัน เช่น โนวาร์ติส (Novartis)

- บริษัทเคมีการเกษตรอันดับ 1
- บริษัทเมล็ดพันธุ์ใหญ่อันดับ 2
- เป็นบริษัทายักษ์ใหญ่อันดับ 3
- บริษัทเกี่ยวกับเคมีภัณฑ์ด้านสัตว์อันดับ 4

- รายได้ของบริษัท 59 % มาจากยา 27 % จากด้านการเกษตร และ 14 % จากอุตสาหกรรมอาหาร

ธุรกิจเมล็ดพันธุ์และอุตสาหกรรมฯ(2)

- ตลาดเมล็ดพันธุ์ถูกควบคุมโดยบริษัทขนาดใหญ่

ตลาดเมล็ดพันธุ์
GMOs ปี 1999

Monsanto	80
%	
Aventis	7
%	
Syngenta	5
%	
BASF	5 %
DuPont	3

ธุรกิจเมล็ดพันธุ์และอุตสาหกรรมฯ(3)

- ประเทศอุตสาหกรรมควบคุมสิทธิบัตรในเทคโนโลยีชีวภาพ 95 % ของโลก
- การผลักดันระบบกฎหมายสิทธิบัตรสิ่งมีชีวิต
- การเข้ามาแทนที่ระบบการผลิตเมล็ดพันธุ์ของรัฐในประเทศกำลังพัฒนา

ชุมชนท้องถิ่นกับทรัพยากรพันธุกรรม

ความสำคัญของทรัพยากรพันธุกรรมต่อเกษตรกรและชุมชน

- คำจูนระบบนิเวศ
- ฐานรากวัฒนธรรมของชุมชน
- แหล่งอาหารและการรักษาพยาบาล
- เศรษฐกิจของชุมชน

บทบาทของเกษตรกรและชุมชนท้องถิ่น

เกษตรกรและชุมชนท้องถิ่นยังเป็นกลุ่มที่มีบทบาทสำคัญในการรักษาความหลากหลายของทรัพยากรพันธุกรรมพืช

- ชุมชนปกากะญอ ปลุกข้าว 20-30 สายพันธุ์ต่อชุมชน
- เกษตรกรที่ศิโรวงศ์ปลุกทุเรียนพื้นบ้าน 30-40 สายพันธุ์ต่อสวน

อย่างไรก็ตามเกษตรกรและชุมชนเป็นจำนวนมากกำลังสูญเสียบทบาทในการอนุรักษ์ และพัฒนาพันธุ์พืชไปอย่างรวดเร็ว

สิทธิของเกษตรกรในทรัพยากรพันธุกรรม

สนธิสัญญาให้ความหมายของสิทธิเกษตรกรครอบคลุมถึงไว้ดังนี้

- การเก็บรักษาเมล็ดและส่วนขยายพันธุ์ (preamble)
- การใช้ประโยชน์เมล็ดและส่วนขยายพันธุ์ (preamble)
- การแลกเปลี่ยนเมล็ดและส่วนขยายพันธุ์ (preamble)
- การขายเมล็ดและส่วนขยายพันธุ์ (preamble)
- การมีส่วนร่วมในการปรับปรุงพันธุ์ (6.2c)
- การคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง (9.2a)
- การแบ่งปันผลประโยชน์จากการใช้ (9.2b)
- การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในระดับชาติ(9.2c)

ข้อจำกัดของสิทธิเกษตรกรในสนธิสัญญา

การคุ้มครองและส่งเสริมสิทธิดังกล่าวอยู่ภายใต้ข้อจำกัด
กล่าวคือ

- ต้องเป็นไปตามความเหมาะสม(6.2c, 9.2b, 9.3)
- เป็นไปตามกฎหมายภายในประเทศ (9.2b)
- ไม่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสิทธิและพันธกรณีใน
ข้อตกลงระหว่างประเทศอื่นๆ (preamble)
- เปิดช่องให้มีการอ้างสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาจาก
ทรัพยากรพันธุกรรมในระบบพหุภาคี(12.3d)
- การจัดการและการแบ่งปันประโยชน์ต้องทำในระบบพหุ
ภาคี

ข้อดีบางประการ

- ทำให้เกิดกลไกระหว่างประเทศในการคุ้มครองทรัพยากรพันธุกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการแบ่งปันผลประโยชน์ในระดับระหว่างประเทศ
- ประชาคมระหว่างประเทศมีบทบาทมากขึ้นในการควบคุมการแลกเปลี่ยนและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรพันธุกรรมในระบบของ CGIAR
- นำเสนอหลักการซึ่งสนับสนุนให้เกิดการคุ้มครองและส่งเสริมสิทธิเกษตรกรในประเทศโลกที่สามทั้งในระดับระหว่างประเทศและระดับชาติ

ข้อเสนอแนะสำหรับทำที่ประเทศไทย

- ไม่จำเป็นต้องรีบให้สัตยาบันในสนธิสัญญา แต่ควรศึกษาผลกระทบ/ผลประโยชน์ และการเตรียมการเพื่อกำหนดทำที่ในประเด็นต่างๆ
- เสนอให้ใช้กลไกของรัฐสภาในการพิจารณาการให้สัตยาบัน
- จัดเวทีให้เกษตรกรและชุมชนท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจทั้งก่อนและหลังการให้สัตยาบัน
- ปรับปรุงนโยบาย/กฎหมายภายในเพื่อส่งเสริมบทบาทและสิทธิของเกษตรกรและชุมชนท้องถิ่น